

ISASZEG
A TÖRTÉNELEM
TÜKRÉBEN

Tartalomjegyzék:

Köszöntő (Kovácsné Halomházi Zsuzsa)	3. oldal
Isaszeg természetrajza (Majsa Györgyné, Szendrő Dénes)	4. oldal
Isaszeg múltjának tárgyi emlékei az őskortól a középkorig (Juhász Vilmos)	5. oldal
Isaszeg középkori írásos emlékei (Szendrő Dénes)	11. oldal
Isaszeg a török kiűzése után (Kovácsné Halomházi Zsuzsa)	18. oldal
Isaszegi néphagyományok (Majsa Györgyné)	22. oldal
Az 1849. április 6-i isaszegi csata (Szmolicza József)	28. oldal
1849-es honvédsírok az isaszegi parkerdőben (Szendrő Dénes)	33. oldal
Az isaszegi honvédszobor (Szmolicza József)	34. oldal
Az isaszegi római katolikus Szent Márton templom (Szmolicza József)	35. oldal
Az isaszegi római katolikus Szent István király templom (Szmolicza József)	38. oldal
Az isaszegi református Szabadságtörekvések Emléktemploma (Szendrő Dénes)	39. oldal
Az Isaszegi Múzeumbarátok Köre és alapítója (Szmolicza József)	40. oldal

Kiadó: Isaszegi Múzeumbarátok Köre

Cím: 2117 Isaszeg, Madách Imre u. 15.

Honlap: www.muzeum.isaszeg.hu

E-mail cím: muzeum.isaszeg@gmail.com

A kiadásért felelős szerkesztő: Kovácsné Halomházi Zsuzsa elnök

Technikai szerkesztő: Szendrő Dénes

Szerzők:

Juhász Vilmos, Kovácsné Halomházi Zsuzsa,
Majsa Györgyné, Szendrő Dénes, Szmolicza József

Fotók:

Juhász Vilmos, Kovácsné Halomházi Zsuzsa,
Szendrő Dénes, Szmolicza József

Szponzor:

Isaszeg Város Önkormányzata

Nyomdai munkák:

HM Zrínyi Nonprofit Kft.

Budapest

ISBN 978-615-00-5861-0

A kiadás éve: 2019.

1. kiadás

Példányszám: 2000

A címloldalon az Isaszegi Múzeumi Kiállítóhely (korábban a Falumúzeum) épülete látható

Isaszeg Város Önkormányzata és az 50 éves fennállását ünneplő, Kós Károly díjjal, valamint Magyarországi Lengyelekért díjjal kitüntetett Isaszegi Múzeumbarátok Köre szeretettel ajánlja útítársul e több új kutatási eredményt is tartalmazó könyvet a szülőföldünket, lakóhelyünket szerető embereknek és az ide látogató kedves vendégeknek.

Isaszeg gyönyörű! Az erdővel borított szelíd dombok között szerte futó utcák, a gyümölcsöskertekkel körbefogott házak távolról olyan képet mutatnak, mint egy zöld keretbe foglalt, szépen megmunkált ékszer. Nem sok település dicsekedhet azzal, hogy ilyen bőségesen ellátta volna a Teremtő a természet szépségeivel. A Rákos-patak kanyargó szalagja a rá gyöngyként felfűzött tavakkal, az erdők sokféle zöldjének látványa valóban lélekemelő.

Célunk e csodálatos fekvésű, de az évszázadok folyamán igen sokat szenvedett és háttérbe szorított település múltjának bemutatása. Tesszük ezt a teljesség igénye nélkül, hiszen több kötetnyi könyvet lehetne megtölteni a középkorban „*Buda vaskapuja*” néven is említett kis falu történetével.

E könyv olyan hagyományokban, történelmi emlékekben, természeti szépségekben gazdag, elbűvölő vidékre csábít, amely mindössze 30 kilométernyire fekszik a főváros központjától.

Isaszeg, „*egy rejtett kincs Pest kapujában*”!

ISASZEG TERMÉSZETRAJZA

Isaszeg Budapest központjától 30 km-re, közigazgatási határától 10 km-re, a Gödöllői-dombvidék területén, a Rákos-patak völgyének keleti peremén fekvő kisváros. Lakossága körülbelül 11 600 fő.

Isaszegről aszfaltos út vezet Pécelre, Nagytarcsára, Gödöllőre és Dányba. Földúton Máriabesnyőre, Valkóra, Kókára és Sülypsápra (Tápiósápra) lehet eljutni. Itt találkozik a Cserhát lankáival az Alföld és a Pesti síkság. Legmélyebb része a Rákos-patak völgye, amely a tengerszint felett körülbelül 172 méterre van, a körülötte lévő dombok kiemelkedő csúcsa pedig a 306,6 méter magasságra emelkedő Kálvária-hegy.

A lakott területtől északkelet felé található Mártonberek és Nyíres erdő, délebbre a Benkovics nyiladék, Dány felé Szentgyörgypusztá, Sülypsáp felé a Szobor-hegy az 1849. április 6-i csata emlékéét őrző Honvédszoborral, majd a Szentgyörgyi erdő következik, melynek északnyugati része a Katonapallag, az 1849-es honvédek sírhelye. Délre a Kálvária-hegy, délnyugatra a Nagy-hegy, attól délre az Öreg-hegy, majd a Nagy-hegy dűlő található.

Az északról érkező Rákos-patak vizéből duzzasztott tavak nyugati oldalán fekszik Ilkamajor, tőle nyugatra Ürgemajor, attól délre Ökör-telek, a Pécel felőli vasúti átjárónál a Pap-hegy, attól nyugatra a Szarka-beregi dűlő.

A táj délkelet felé fokozatosan ellaposodik. Váctól Pécelig húzódik a Kálvária-hegyen is átvezető vízválasztó. Ettől a vonaltól keletre a Tisza felé, nyugatra a Duna felé tartanak a patakok és a völgyek. A várost körülvevő erdők a Duna-Ipoly Nemzeti Parkhoz tartoznak. Kedvelt kirándulóhely az isaszegi Parkerdő, az 1849-es csapatmozdulatok helye, ahol turistautak, esőbeállók, szalonnasütő helyek állnak a kirándulók rendelkezésére.

Az őshonos tölgyek közül megtalálható itt a cser, a kocsányos, a kocsánytalan és a molyhos tölgy is, de nagy területekre telepítettek fekete és erdei fenyőt, valamint mézelő akácokat is. Az erdő ősi vadászterület: szarvas, őz, vaddisznó, nyúl, róka, mókus él itt, mellettük baglyok, ölyvek, foglyok, fácánok, és énekes madarak serege is megtalálható. A tavak mellett és a megmaradt nádas részekben elvéve még találhatunk vízimadarakat, a löszfalakban pedig gyurgyalagot. Növényi ritkaságok az őszi és a homoki kikerics, a tavaszi kankalin, és hérics, a sárgaliliom, a mocsári és a tarka nőszirm. Az éghajlat átmenet az Északi-középhegység és az Alföld éghajlata között. Csapadékban szegény a vidék.

Isaszeget stratégiai szempontból a topográfija – több hajdani fővárosba vezető főút találkozása, a Rákos-patak mocsaras völgye, a sűrű erdői, és a jól védhető hegyei – miatt a középkorban Buda vaskapujának nevezték. Nem véletlen, hogy a történelem során több csata helyszíne is volt.

ISASZEG MÚLTJÁNAK TÁRGYI EMLÉKEI AZ ŐSKORTÓL A KÖZÉPKORIG

Az őskőkorszak (i.e. 2,4 millió évtől i.e. 11500-ig) több helyen fellelhető a földtörténeti korok, a Pliocén-kori Pannon-tenger medrének üledék vonulata, ez legjobban a Szoborhegy oldalában figyelhető meg. Erről a helyről megkövesedett fatörzs darabok, őslények megkövesedett csontjai, jégkorszak előtti állatfogak, kagylók maradványai kerültek elő, ezek a Falumúzeum kiállításán megtekinthetők.

Az első emberi település nyomai Isaszeg környékén az újkőkorban (neolitikum) kb. időszámítás előtt 7500 - 6500 körül jelentek meg. Ezt a Dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrkörébe sorolható edénytöredékek tanúsítják. Ez a folyóközben az i.e.10.-8. évezredben a neolit forradalom hatására kialakult élelem termelő kultúra északra vándorlásával jött létre.

A rézkor (i.e. 2500-1900) idejébe sorolható a település belső területén előkerült rézcákány, valamint a külterületen talált késő rézkori Bádendi /Péceli/ kultúra (i.e. 1900) edénytöredékei.

A bronzkor (i.e.1900-800) különböző korszakaiból a Zóki, Hatvani és a Halomsíros kultúra edénytöredékei, valamint bronz balta kerültek elő négy helyszínről. Egy régóta ismert lelőhelyen a Bikastónál a szennyvíztisztító bővítése során 2012-2013 között lezajlott lelet mentő ásatás során a régészek a késő-bronzkori Pilinyi kultúrába sorolható települést tártak fel. Az itt előkerült leletek bemutatása az isaszegi Falumúzeumban 2014-ben rendezett kiállításon történt. A leletek közül meg kell említenünk egy bronzból öntött, áttört díszítésű, nyakba függeszthető kétélű borotvát.

Nyakba függeszthető kétélű borotva

Az Orion csillagkép

Ennek áttört díszítésén különleges szimbólumok találhatók. Kétoldalt felismerhető a növekvő, és a fogyó holdat megjelenítő ábrázolás. Az alul és

felül ábrázolt kosszarvak a nemzőképesség, és a fizikai erő szimbólumai. Közepén egy olyan homokórára emlékeztető forma, amely közepén nem záródik össze, és az Orion csillagkép ábrázolására hasonlít. Az Orion csillagképhez az ősidőktől kezdve rengeteg mitológiai történet kapcsolódik. Hesziodosz görög költő az i.e. 8. században a "Munkák és napok" című mitológiai művében hívja fel az ókori ember figyelmét arra, hogy az Orion feltűnésekor, delelésekor, és eltűnésekor milyen munkák elvégzésének jött el az ideje az élelem termelő népeknél. Ezt a borotvát Hesziodosz művének keletkezése körüli időkben használták Isaszeg területén.

A korai vaskori (i.e. 550-300) szkíták jelenlétét a belterületen előkerült főlhúzott fülű edény, a Ladányi István történelem tanár által alapított iskolamúzeumból a falumúzeumba került Bikastónál előkerült urnák, és az Isaszeg-Gödöllői határrészen talált három élű bronz nyilcsúcs tanúsítja.

A késő vaskori (i.e. 300-100) kelták legkiterjedtebb településeit a község határában található Bikastó nevű területen és az Isaszeg-Gödöllő közötti határrészen találhatjuk. Az utóbbi időben került adományként a múzeumba a Szentgyörgyi határreszen előkerült Makedóniai Fülöp ezüst tetradrahma kelta utánveretének korabeli szokás szerint félbevágott példánya.

A római kor. Az i.sz. első század első évtizedében a szarmata-jazigok települtek le környékünkön. Erről tanúskodnak az Isaszeg-Gödöllő határából előkerült I. Claudius kopottas pénze 41-54-ből, kék üveggarperec töredéke az I. századból és egy erős profilú bronz fibula az I-II. századból.

A szarmata-jazig lovas népnek a betelepítése a magyar Alföldre Róma elhatározására történt. A betelepítéssel az volt a céljuk, hogy ütköző területet hozzanak létre a Római Birodalom dunai határvidéke és a veszélyes dák állam között. A szarmata lovasságot Róma hódításai alatt szövetségesként gyakran vette igénybe. Források szerint 175-ben Marcus Aurelius császár (161-180) 5.500 szarmata-jazig lovast telepített római segédcapatként a Duna mentéről Britanniába. Ugyanő 175-ben felvette a "Sarmaticus" címet, ami egy új római tartomány alapítására utalhat. Ez nem valósult meg, a szarmaták földje több évszázados római katonai jelenléttel római protekturátus maradt. Az évszázadok során a szarmaták többször is betörték Pannóniába, ezeket a rómaiak megtorló hadjáratokkal büntették.

Békés időkben élénk kereskedelem zajlott a rómaiak és a szarmaták között. A Duna jobb parti Pannónia, és a bal parti Barbarikum között számos ideiglenes átkelőhely létesült. Ezek védelmére a rómaiak bal parti kikötő erődök sorát (contra castrum) hozták létre, mint Szob, Verőce, Dunakeszi. Ezekből az átkelő helyekből kiindulva olyan kereskedelmi utak épültek ki a Barbarikumban, amelyek nyomai még a mai úthálózatban is felismerhetők.

A szarmatáknak 400 éves jelenlétük alatt békés kereskedelem útján, és a pannóniai rabló hadjáratok következtében számtalan római használati tárgy, ékszer és pénz került a birtokukba. Isaszegen eddig a belterületről 10, a külterületről 14 szarmata lelőhelyet ismerünk.

Ékszerként használt átlukasztott
Hadrianus (117-138) ezüst denár

Gallienus (253-268)
antoninianus érme

Isaszeg mellett halad el a Csörsz-árok nevű római földsánc déli ága, amely Dunakeszinél kezdődik. Az sáncrendszer a rómaiak irányításával készült I. Constantinus császár uralkodása alatt a 320-330-as években. Az építés célja a szövetséges szarmaták védelme volt az akkor már fenyegető gót, gepida, vandál támadásoktól. A földsánc Pannónia feladása (433) után végleg elvesztette jelentőségét, a szarmaták beolvadtak a hun birodalomba.

A szkíta, szarmata, hun, avar, magyar népek őshazája nagyjából ugyanott, a Volga-Urál vidékén volt, ezért feltételezhető közöttük a rokonság. Sok külsőségben, nyelvben, szokásban hasonlítottak, ezért más népek sokszor összekeverték őket. A szkíták utáni népek azzal a tudattal vándoroltak a Kárpát-medencébe, hogy ott már a rokonaik, őseik élnek. Isaszegen a szarmaták 400 éves jelenlétének nyomát eddig 24 lelőhely igazolja. Ez olyan sűrű település hálózatra utal, amelynek nyomai évszázadokig megmaradtak. Az Isaszeg külterületéhez tartozó Szentgyörgyi erdőben a 2002-ben végzett leletmentő ásatás során egy Árpád-kori kovácsműhely egy középső cölöpös szarmata épületre épült rá. Ez bizonyos folytonosságra utal, és azt tanúsítja, hogy a szarmata épületek még az Árpád korban is használható alapot adtak egy objektum felépítéséhez. A feltárás részleges volta miatt ennél több információval nem rendelkezünk.

A népvándorlás korából Isaszeg területéről eddig néhány hullámvonalas díszítésű edény töredék, valamint egy Karoling lándzsacsúcs ismeretes. A IX. századi Karoling lándzsacsúcs, a Rákos-patak mellett, a tőzegkitermelés közben került elő. A régészek ennek a lándzsa típusnak magyarországi

megjelenését Nagy Károly avar hadjáratával (911) hozzák összefüggésbe. A régészek szerint ezt a típust később a honfoglaló magyarok is átvették.

Isaszeg alapítása

A név első oklevélbeli rögzítése független a névadás korától, azaz a név keletkezése és első lejegyzése között akár igen tekintélyes idő is eltelhet. Isaszeg alapítása a levéltári adatokból ismert 1265-nél jóval korábban történhetett. Ennek bizonyítékai Salamon király /1063-1074/, és Könyves Kálmán /1095-1116/ ezüst denára. Ezek patics darabokkal, átégett földréteg környezetében a templomdombbal szomszédos magaslaton 1980-ban kertművelés közben kerültek elő. Ezek alapján biztos, hogy a pénzérmék az 1100-as évek elején egy leomlott Árpád-kori épületben voltak elrejtve.

Szent István halála (1038), és Salamon koronázása (1063) között csak egy emberöltőnyi idő telt el. Ez arra utal, hogy Isaszeg alapításának még Szent István király idejében meg kellett történnie. A régészek az érmék hitelesítése során a szomszéd telkeket átvizsgálva mészhabarcs darabokat találtak. Ebből azt a következtetést vonták le, hogy itt valamikor egy szilárd falazású épület állt, amelynek építőanyagát annak lebontásakor széthordták. Véleményük szerint ezen a helyen állhatott Isaszeg első temploma.

Salamon (1063-1071)
denára CNH I.22.

Könyves Kálmán (1095-1116)
denára CNH I.45.

Isaszeg elnevezését régebben kizárólag szlavisztikai és indoeuropisztikai beállítottságú nyelvészek próbálták megfejtetni. Utóbbi időben a földrajzi nevek feldolgozására két tudomány, a nyelvtudomány, és az őstörténet tudomány együtteséből alakult ki a nyelvészeti őstörténet tudomány. Elvei szerint a vizes helyeknek az első megnevezésén alapul az ember és a természet kapcsolatának a kialakulása, vagyis a nyelvek és a népek történetének kezdete. A Volga - Ural vidéke földrajzi neveinek tudományos feldolgozása során egy olyan névadási szokás tapasztalható, amelyből kiderült, hogy eleinte a terület neve azonos volt a víz nevével, amely mellett található. Nyelvünk alapjai a szkíta-hun nyelvekhez vezetnek. Nyelvünk szókészlete, grammatikája közös gyökerű a szkíta-hun utódnépekével, pl. a mongolokkal és törökökkel (Dr. Czeglédi Katalin). Mivel népünk, és őseink a Volga-Ural vidékéről költöztek a Kárpát-medencébe, a névadási szokásukat is hozhatták magukkal.

Ha ezt Isaszeg névadására alkalmazzuk, az elnevezés első tagja: "isa", "is" szótővel. Ilyen szótövé folyónév volt az "Ister", amely elnevezés a szkítáktól ered, és a Duna alsó szakaszának neve volt a rómaiak Danuvius elnevezése előtt. A magyarok első ismert lakhelyén, Dentumögyeriában, a mai Kazahsztánban található egy "Isim" nevű folyó, amely az Irtis mellékfolyója, és annak partján létezik egy Isimbaj nevű település is.

Az 1192-1196 között keletkezett Halotti beszédben leírt "isa pur es homou vogymuk" szövegben Dr. Farkasinszky Tibor kutató szerint az "isa" szó sumér nyelven vizet jelent. Ha az isa = víz jelentést fogadjuk el, akkor a mondat a biblia szerint is értelmezhető, vagyis Isten az embert vízből és porból (sárból) formázta.

Az Isaszeg név második szótagja a "szeg". Ennek első írásos megjelenései a "zeg" vagy "zig" éles fordulatot, szegletet jelentenek, olyat, mint amilyen a Rákos (folyó) éles kanyarulata Isaszegnél.

Így az Isaszeg összetett név "Vízfolyásszeglet"-ként értelmezhető.

A Rákos-patak
kanyarulata
Isaszegnél

Isaszeg nevét a Volga - Ural vidékéről betelepült magyar nép adhatta a település alapítása idején. A Rákos-patak a nevét később kaphatta, amikor az Isaszeg, mint helynév már közzismertté, és elfogadottá vált. A patak neve ettől kezdve a nép által később megismert egyik jellemzőjére, a benne élő rákokra utalt. Az Árpád korból 11 folyó vagy patak őrzi a "Rákos" nevet.

A fényképfelvételeket Juhász Vilmos készítette.

Felhasznált irodalom:

1. *Asztalos István: Isaszeg (Száz magyar falu könyvesháza), szerk. Egey Tibor, Budapest, 2001.*
2. *Czeglédi Katalin: A magyar és a szkíta-hun nyelvviszony 1. 2012.*
3. *Czeglédi Katalin, Mikes International XII. évfolyam, 4. szám A magyar őstörténet és a nyelv.*
4. *Dr. PhS. Farkasinszky Tibor magyar ősvallás és őstörténet kutató előadása Isaszegen, 2011, január 28.*
5. *Duna balparti erődök:*
<http://dkvk.hu/adatbazisok/kka/kesoromai-kikotoerod-kiallithely/>
6. *Isaszeg kanyarulata fénykép: Google Earth GIMP programmal szerkesztve.*
7. *Dr. Gömöri János: Jelentés az isaszegi kohómaradványokról, MTA VEAB Iparrégészet, 2001.*
8. *Kosszarv szimbólum:*
<https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/szimbolumentar/ch03s03.html>
9. *Kővári Klára: Gödöllő története I. Gödöllő az őskorban*
10. *László Gyula: A kettős honfoglalás, 1978.*
11. *Mócsy András: Pannónia a korai császárság idején, 1975.*
12. *Olekszij Komar: A korai magyarság vándorlásának történeti és régészeti emlékei, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok, 5. 2018.*
13. *Orion csillagkép:*
<https://ipon.hu/magazin/cikk/megporgetni-a-goncoldszekeret>
14. *Párducz Mihály: A szarmata kor emlékei Magyarországon I.1941. Arch. H.*
15. *Réthy - Probst: Corpus Nummorum Hungariae. Graz, 1958.*
16. *Soproni Sándor: Limes Sarmatiae. Archaeológiai Értesítő 96. kötet, 1969/1*
17. *Szkíta-szarmata leszármazás:*
http://real.mtak.hu/80406/1/Szarmata_web.pdf
18. *Sarmaticus címhez:*
http://josamuzeum.hu/publikaciok/fernando_lopez_sanchez.pdf
19. *Torma István szerk.: Pest megye régészeti topográfija MRT XIII/3.*

ISASZEG KÖZÉPKORI ÍRÁSOS EMLÉKEI

A magyar honfoglalást követően a Rákos-patak környéke, így Isaszeg is a Megyer törzs szállásterületéhez tartozott. Anonymus 1200 körül a *Gesta Hungarorum* című művében írta le, hogy „*Árpád vezér meg összes főemberei közös elhatározással, egyetértéssel és szabad akarattal kivonultak a (Csepel) szigetről, és táborni üttettek Soroksáron túl a Rákos vizéig.*”

Isaszegen a település fölé emelkedő Kálvária-hegy és a Rákos-patak közötti dombon épült fel a város legkorábbi műemléke, a római katolikus „*Öregtemplom*”. Régészeti feltárások bizonyítják, hogy a mai, barokk jegyeket viselő épület alatt egy kőalakú fallal rendelkező, 1200 körül épült templom maradványai találhatók.

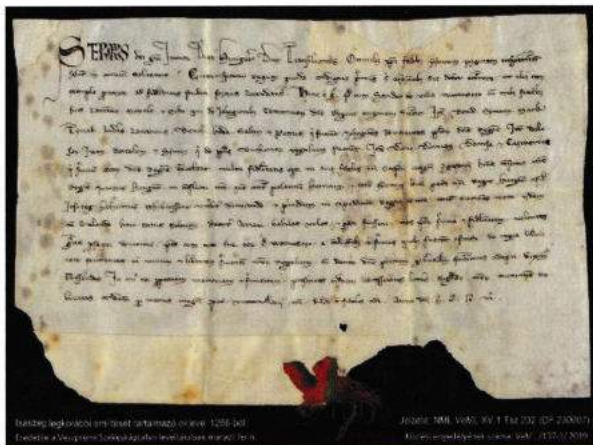
1241 márciusának végén IV. Béla király (1235-70) Pestről kelet felé induló tízezer fős seregét a tatárok előhada a Rákos völgyében – feltehetően az isaszegi dombok között – akarta megállítani, de a csata magyar győzelmet hozott. Ennek a harcnak a hőse Apafia Mihály, a felvidéki Bolondóc (Beckó) várának ispánja, korábban II. András király (1205-35) főlovászmestere volt, aki ugyan kilenc sebet kapott, de az április 12-én sajnálatos vereséggel végződött muhi csatában történt hadakozást is túlélte.

IV. Béla király 1259-ben oklevélben deklarálta, hogy a Nyulak-szigeti (a mai Margit-szigeti) domonkosrendi zárdának – ahol Margit lánya is apácaként élt – adományozza többek között az *Akusnyre* (Ákosnyíre) mellett lévő *Vkurd* (Ökörd) birtokot, amely említett két falu romjai a mai Isaszeg külterületén, a lakott területtől északkeletre, illetve északnyugatra találhatóak.

Isaszeg település neve az 1265 márciusában itt lefolyt csata kapcsán került be a krónikákba és oklevelekbe, amikor a keleti országrész birtoklásáért folytatott viszályban IV. Béla király tízezer fős hada súlyos vereséget szenvedett fiának, István ifjabb királynak hasonló nagyságú seregétől. István ifjabb király 1266-tól 70-ig, majd apja elhunyt után V. István királyként (1270-72), utána pedig fia, IV. (Kun) László király (1272-90) mintegy 30 megmaradt oklevélben az isaszegi csatában szerzett érdemeikre is hivatkozva jutalmazták meg híveiket.

Az oklevelekből tudjuk, hogy a királyi hadat Béla macsói herceg, IV. Béla unokája, és Kőszegi Henrik nádor vezették, míg István maga állt a serege élére. A karddal és kopjával vívott véres csatában egy harcos majdnem Istvánt is ledöfte. Csak annyit hibázott, hogy a dárdája István hasa helyett a nyereg fába fúródott és beletört. Utána István maga szúrta le az ismeretlen vitézt. Erre megfordult a szerencse. Prájszel Henriket, a király egyik hadtestének parancsnokát letaszították a lováról, s a lovak összetaposták. Kőszegi Henrik nádor fiaival, Ivánnal és Miklóssal együtt

fogságba esett, míg Béla macsói herceg elmenekült. István véres karddal akkor Budának fordult, de Fülöp esztergomi érsek közbenjárására a Nyulak-szigetén – a mai Margit-szigeten – apa és fia békét kötöttek egymással: IV. Béla elismerte István jogát az ország Dunától keletre eső részének kormányzására. Három, az 1270-es évekből származó osztrák krónika egybehangzó állítása szerint a IV. Béla király seregében harcoló németek az „*Ilsvaszeg*”-i csata után arról panaszkodtak, hogy vezetőjüket – Preuszlint – cserbenhagyták és elárulták a magyarok, s a zsoldosvezért maga István ölte meg. Az oklevelekben településünk neve latinul a következő formákban szerepel: *Irsazeg*, *Irsuazeg*, *Irsuazhig*, *Ilsuasak*, *Ilsuascek*, *Ilsasceg*, *Ilsuasceg*, *Ilsazig*, *Ilsasceg*, *Ilswazyg*, *Ilsuazyg*, *Yrsazig*, *Yrsuazek*.

Az 1266-ból származó, Isaszeg legkorábbi említését tartalmazó oklevélben István ifjabb király, a felesége szolgálatában álló wamuzozo-i jobbágyokat, akik az *Irsazeg* (Isaszeg) melletti csatában, majd a kunok ellen viselt hadjáratban kitüntették magukat, földjeikkel együtt kiveszi eddigi

állapotukból, hogy majdan a királyi trónra jutva, a királyi serviensek közé emelje őket. Az oklevél hiteles másolata, latin nyelvű és magyarra fordított teljes szövege az isaszegi Falumúzeumban került kifüggesztésre.

Isaszeg első ismert földbirtokosának okleveles említése 1274-ből való, amikor IV. László király jóváhagyta, hogy Karászi Sándor szörényi bán, szebeni és dobokai ispán *Ilsuazyg* falut a vámmal és más tartozékaival, valamint *Bagata*, (*Bag*) *Megér*, (*Megyer*), *Kerepes*, *Zenholm* (Szihalom), *Borsod* és *Sancti Jacobi* (Szentjakab) falvakat feleségének adományozza úgy, hogy az asszony azokat gyerekeinek később tovább ajándékozhatta.

Karászi Sándor – aki a Szabolcs megyei falujáról, a mai Nyírkarászról kapta vezetéknevét, – 1267-ben Borsod megyében, 1268-ban pedig Szatmár és Zemplén megyében jutott birtokokhoz István ifjabb királytól azért, mert mellette harcolt minden csatájában, így az *Ilsazyg* mellettiben is, ahol áttörhetetlen falként védelmezte őt. Érdemeiért 1272-ben és 1273-ban még az országbíró tisztséget is betöltötte. Az oklevélben Isaszeggel együtt

szereplő vám egyes kutatók szerint a Rákos-patakon működő, gabonát őrlő vízimalomhoz kapcsolódhatott, míg mások szerint a falun keresztül menő, korabeli főúton szállított árúk után a helyi földbirtokosnak fizetendő díj volt. Miután 1350 körül a Karászi család kihalt, Isaszeg újra királyi birtok lett.

Nagy Lajos király (1342-82) idején, 1344-ben egy birtok bejárása kapcsán került településünk neve egy oklevélbe. Ugyanis az örökös nélkül maradt a *Rakus* (Rákos) folyó menti *Kyurthuelyes*-t (Körtvélyest), – amely határos volt *Pechel* (Pécel), *Dusnuk* (Dusnok), *Lochod* (Locsod) és *Yrsazeg* (Isaszeg) birtokokkal – Péter mesternek és unokatestvéreinek iktatták be.

Luxemburgi Zsigmond király (1387-1437) korában, 1400-ban, isaszegi birtokrészek kerültek zálogjogon Chew-i Miklós özvegye, – aki Domozlow-i István lánya volt – és annak Katalin gyermeke tulajdonába. Katalin akkor Szentjakabi Mihály özvegye, Kazai Kakas Lóránd felesége volt. 1402-ben összeírták néhai férje javait, köztük *Ilswazeg*-et is, ahol egy elpusztult házat, 21 lakott és 9 elhagyott mansio-t (kúriát) találtak.

Zsigmond király 1414 és 1418 között a Bodeni-tó partjánál, Konstanzban, a Katolikus Egyház pápaválasztó zsinatán elnökölt, ahol Husz János prágai hittudós professzort 1415. július 6-án eretnekség vádjával máglyán kivégezték. Páratlan különlegesség, hogy Zsigmond király ugyaninnen 1415. május 1-én keltezett oklevelében, a kíséretében lévő Domozlow-i László udvari ifjút érdemei elismeréseként adomány címen megerősíti az ősei és általa is bírt javakban, így *Erswazegh* (Isaszeg) birtokrészében is.

Amikor az Isaszeget birtokló Domozlow-i család férfiága 1420 körül kihalt, akkor a fiúsított leányági örökösök osztoztak meg javaikon. Egy 1421-es oklevél tanúsága szerint a Nánai Kompolth családnak is volt birtokrésze Isaszegen, mivel ekkor kapták meg azért cserébe Visonta és Karácsond falvakat.

Zsigmond király tartózkodási helyeinek leírásából az is kiderül, hogy kíséretével Budáról Kassára menet 1429. január 2-án Isaszegen szállt meg.

1430-ban Zsigmond király adományaként került *Irswasegh* és *Nyr* (Ákosnyíre) falu, valamint *Zenthgyrwgteleke* (Szentgyörgyteleke) pusztá más birtokokkal együtt Rozgonyi Simon fiai, Péter egri püspök és István temesi ispán tulajdonába, akik az 1393-as bosnyák háborúban tüntették ki magukat. Dobor várának kapitányát maga István terítette le. A konstanzi zsinat idején Zsigmond királyt mindketten kardhordozókként szolgálták.

Rozgonyi István elhunytával, 1437-ben *Irswazeg* ugyan egy rövid ideig Zsigmond megözvegyült feleségének, Cillei Borbála királynőnek volt a birtokában, de lánya, Habsburg Albert király (1437-39) felesége, Erzsébet királyné 1438-ban több faluval együtt Rozgonyi László fia Istvánnak, Fejér- és Győrmegeye ispánjának adományozta a törökök elleni harcokban szerzett

érdemeiért. Ő ugyanis 1428-ban az Al-Duna déli partján török kézen lévő Galambóc várát ostromló magyar sereg fővezére volt. Felesége, Szentgyörgyi Cecília – a korabeli krónikák szenzációjaként – egy evezős gályáról ágyúkkal lövette és követőkkel romboltatta a várat. A szultán felmentő serege előli meneküléskor Zsigmond király életét Rozgonyi István mentette meg úgy, hogy a török üldözők elől az utolsó pillanatban húzta be a Dunából egy csónakba, s eveztek vissza a folyó magyar partjára.

1450-ben Hunyadi János kormányzó (1446-53) elrendelte, hogy *Pecheli* (Péceli) Benedek és János valamint Rozgonyi György és János többek között az *Irsowazeg* mellett elterülő szántóföldek miatti perében egy újabb tárgyalás legyen kitűzve, ahol az utóbbiak okleveleiket bemutatthassák.

1462-ben a Rozgonyiak egymásközi perében Hunyadi Mátyás király (1458-90) szolgáltatott igazságot, s küldött hivatalos embereket az érintett birtokok helyszínére – így *Irsowazeg*-re is, – akik ott beiktatták a jogos tulajdonosokat.

Egy 1467-es oklevél szerint Mátyás királynak *Irsowazeg* és környéke kedvenc vadászterülete volt, ezért elrendelte, hogy az itt lakók felett rajta kívül más nem ítélezhet.

1469-ben a budai káptalan jelentette Mátyás királynak, hogy igaznak találta Rozgonyi Rajnold panaszát, amely szerint Besenyei Gáspár és Menyhért az *Ersowazegh* birtokához tartozó szántóföldeket, a *Fewldmalom* kaszálót és a *Kapus* erdőt jogtalanul elfoglalták, ezért őket *Bessenew*-re megidézték. Ugyancsak iratok maradtak meg a testvérpárnak a Nyulak-szigeti apácákkal folytatott Ökörteleki peréről is, melynek során tanúként jelent meg a bíró előtt 1469-ben és 1470-ben Ozlári Ispán Fábían, a Rozgonyiak *irswazegi* gazdatisztje is.

1490-ben a Rozgonyiak zálogba adták *Irsowazeg* negyedét Dusnok és Szentgyörgytelek pusztákkal együtt a Zeplaki Bathka (Széplaki Botka) családnak. A római katolikus egyház iratai szerint ebben az évben történt az Öregtemplom bővítése a gótikus résszel és a nyolcszög-alapú toronnyal.

II. Ulászló király (1490-1516) számadáskönyve rögzíti, hogy vadászat céljából 1503 augusztusának közepén a Csepel-szigetet, míg egy héttel később Isaszeget és Mogyoródot kereste fel kíséretével.

Szintén 1503-ban a budai káptalan jelentette a királynak, hogy be akarta iktatni az apácákat Ökörteleki birtokukba, de ennek Besenyei Menyhért a maga nevében, Tóth Balázs pedig az ura, Rozgonyi István nevében Isaszegen ellentmondott.

1507-ben II. Ulászló király meghagyta a budai káptalannak, hogy idézze meg Rozgonyi Istvánt, mert az Isaszegen lakó jobbágyai az ott kocsián elhaladó nagyságos Szilassy Mátyást megtámadták és megverték.

A Dózsa György vezette parasztfelkelés idején, 1514 június 21-én Bornemisza János budai várnagy és alvezére, Tomori Pál fogarasi várkapitány, a Buda védelmére felrendelt bandériumok ezer lovasával, s még több gyalogosával az egykori Gubacs falunál (a mai Soroksár közelében) táborozó, mintegy ötezer fős, a környéken fosztogató keresztes sereget támadta meg. Szalay József történész szerint: *„Az ágyúk tüzétől, s a nemesség páncélos lovasságának rohama alól a majdnem kizárólag gyalogosokból álló fölkelők nem tudtak menekülni. Bornemisza és Tomori lovasai egyre nyomukban voltak, s holttesteik egészen Isaszegig borították az utat. Sokan foglyul is estek. Bornemisza öt főbűnöst karóba húzatott, nyolcat lefejeztetett, a többieket pedig levágott füllel s felhasított orral küldte haza.*

Az Isaszeget is birtokló Rozgonyi István 1523-ban történt elhunytával II. Lajos király (1516-26) 1524-ben kelt oklevele szerint birtokai leányára, Rozgonyi Katalinra szálltak. Mivel Katalint is hamarosan eltemették, a hatalmas vagyont férje, ecsedi Báthory András örökölte. Isaszeg így 1605-ig az ecsedi Báthory-család kezén maradt.

Hazánk legkorábbi részletes térképén, a Lázár deák által 1514-ben szerkesztett, s Ingolstadtban 1528-ban kiadott „Tabula Hungarie ad quator latera” (Magyarország térképe négy lapon) című, 78 cm hosszú és 55 cm széles fametszeten, településünk *Irsozeg* névvel került feltüntetésre.

Az 1526-os mohácsi vész után Szulejmán szultán (1520-1566) török hada a Duna nyugati oldalán vonult be Budára, azt kifosztotta és feldúlta, majd a Duna-Tisza közén indult vissza Isztambulba. A magyar nemesek által megválasztott Szapolyai János király (1526-41), illetve a főurak által trónra emelt Habsburg Ferdinánd (1526-64) közötti csatározásban legyengült ország megszállását Szulejmán szultán 1541-ben Buda és az ország középső részének elfoglalásával kezdte meg. Az ország három részre, a Török Hódoltságra, a Habsburg fennhatóság alatti Királyi Magyarországra, és az Erdélyi fejedelemségre szakadt. Tágabb környékünkön 1544-ben a török csapatok elfoglalták Nógrád és Hatvan várát, 1552-ben bevették Drégely várát, míg Szécsény, Gyarmat, Salgó, Hollókő, Buják és Sághe várai ellenállás nélkül adták meg magukat, de Eger várával már nem boldogultak. A csatáknak 1568-ban II. Szelim szultán (1566-74) és Habsburg Miksa császár és magyar király (1564-76) békekötése vetett véget.

A törökök kialakították a pasa irányította budai vilajetet (helytartóságot), melyet a bégek igazgatta szandzsákokra (körzetekre) osztottak, azokat pedig az agák vezette nahijékre (kerületekre) tagoltak. A Budai vilajet 18 szandzsákból állt, s ezek egyikének központja Isaszeg lett.

A szultáni adó összege házanként és telkeként egy forint (fél arany-pénz) volt, s ezt a török földesúrnak fizetendő hasonló mértékű kapuadó

egészítette ki. A termés egy tizedét a török állam, másik tizedét pedig a török földesúr hajtotta be. E mellett Habsburg Ferdinánd császár és magyar király (1526-64) végvárainak kapitányai – Isaszegen 1552-ig a Bujáki vár urai – katonai erőszakkal a török területen is beszedték a magyar király kéményenkénti füstadóját, az 1560-as évektől pedig a magyar földesurak is behajtották a kilencedjeiket. A törökök engedték a keresztény hit gyakorlását, így Isaszeg katolikus lakossága 1560 és 1583 között egyházi tizedként évi 25 aranypéNZ körüli összeget rótt le a Váci egyházmegyének.

Míg 1546-ban Isaszegen a családfők és a nagykorú nőtlen férfiak száma 42 fő volt, ez 1562-re 71-re emelkedett, majd 1590-re 40-re csökkent. Ezzel szemben – főként a gabonatermés, a sertésállomány és a méhkaptárak gyarapodásával – a törökök által beszedett adó az 1546-os 1490 ezüst akcséről 1562-ben 13310-re, majd 1590-ben 18200-ra növekedett. (60 ezüst akcse ért akkoriban 1 aranypénzt)

Mivel Habsburg Rudolf császár és magyar király (1576-1608) nem fizette ki a békéért járó évi 30 ezer arany „tisztes ajándékot” III. Murád szultánnak (1574-95), 1591-ben elkezdődött az 1606-ig tartó 15 éves háború. Ez idő alatt úgy a szultán, mint a császár serege többször vonult át a falunkon is, s minden eleségüktől megfosztották az embereket. Sokan a Felvidékre menekültek, a helyben maradtakat pedig a törökök által behívott tatár csapatok 1594-es, 1597-es és 1599-es dúlása vitte a sírba. Pest környékén a pusztulás oly nagy volt, hogy Isaszeg újabb benépesítésére is csak egy évszázad múltán, Buda várának a törököktől való 1686. évi visszafoglalását követően kerülhetett sor.

Felhasznált irodalom:

1. *Bártfai Szabó László: Pest Megye történetének okleveles emlékei, Bp., 1938.*
2. *Fejér Georgius: Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis I-XI., Buda, 1829-44.*
3. *István ifjabb király oklevele, amely Isaszeg legkorábbi említését tartalmazza: Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 1266. Jelzete: MNL VeML XV.1 Tsz 232 (DF 230007). Közlési engedély száma: ML/137-1/2019.*
4. *Jakó Zsigmond: Erdélyi okmánytár I. kötet, Budapest, 1997.*
5. *Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt I-II. kötet, Budapest, 1893.*
6. *Szalay József – Baróti Lajos: A magyar nemzet története, Budapest, 1895.*
7. *Szendró Dénes: Isaszeg a térképeken I–CXVI. rész, Isaszegi Hírek, XII. évf., 2000. december – XXII. évf., 2010. májusi szám.*
8. *Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I-II. kötet, Budapest, 1923-1943.*
9. *Wenzel Gusztáv: Árpád-kori új Okmánytár I-VIII., Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria I-XII., Pest, 1860-1870.*

ISASZEG A TÖRÖK KIÜZÉSE UTÁN

A XVII. század vége felé Isaszeg már teljesen elnéptelenedett, csak a neve maradt fenn. A török kiűzése után III. Károly 1690-ben főként németeket telepített le ezen a területen.

Isaszeg 1686-tól Kulpacher Mátyás Lambert tulajdona volt, 1697-ben azonban nyolcszáz forintért eladta Verlain István József császári kamarásnak. A falu lakói nagyobb részét németek és katolikusok voltak, ezért sem adót nem vetettek ki rájuk, sem vallási üldözésben nem volt részük.

1699-ben Szunyogh Imre szolgabíró 29 adózó családot írt össze: *Fogad Martin (bíró), Leko Marczin, Tobiasz Czimmermon, Bulsz Vieber, Stepheľ Kek, Faith Kronsperger, Joseph Puh, Vozokánszky Mihály, Kovács Martin, Lukács Tepor, Hornyak, Stevo, Jakub Gubo, Németh Péter, Venaslag Skvaranak, Lorencz Frantly, Matthias Gruso, Virgo Dusa, Palencsik Gubisa, Nicolag Lacsinich, Rác Iztván, Racz Bogoe, Racz Sivko, Racz Szobota, Oláh Mihály, Oláh Palkó, Oláh Miska, Oláh János, Török János, Major Mihály, Melchior Nemezc, Martin Kamsel.*

1699-ben Verlain István József halála után Kulpacher Mátyás, báró Léb és felesége, valamint Mágocsi Mihály egyaránt szerették volna Isaszeget megszerezni. 1703-ban Esterházy Pál nádor tulajdonába került a háromnegyed része, míg egynegyede Forgách Simoné lett. Utóbbi tulajdonrészét 1711 után gróf Starhemberg Gundaker Tamás kapta meg.

A II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc csatározásai Isaszeget sem kerültek el. Az írott források szerint négy kuruc katonáról tudunk, akik fegyvert fogtak a szabadság védelmében. *„Isaszeg községből a szabadságharcban részt vett Szabó Máté uram seregében: 1. Valkai Mihály, 2. Haymás Mihály, 3. Horváth János, 4. Kaloza István pedig Károlyi Sándor uram e nagysága ezriben..”* A fejedelem kíséretével 1705. július 7-én vonult át Isaszegen, miután Solton a kuruc erődítéseket megtekintve a Felvidékre tartott.

A szabadságharc ideje alatt több ízben is megütköztek a kurucok és a labancok ezen a tájon. Hol a kuruc, hol a labanc volt az úr, ennek következménye, a kettős adózás, erősen megnyomorította a falu lakóit. A hagyomány szerint az isaszegi kuruc – labanc összecsapás, mely kuruc győzelemmel végződött, 1710. március 10-én zajlott le. Az akkori plébánia zsúptetős épületében volt a főparancsnokság, amely a harcok során leéghetett.

A harcok miatt a német lakosság nagy része elmenekült. Az 1704-es adókiivetési jegyzékben Tóth András szolgabíró több környező településsel egyetemben Isaszeg nevéhez is odaírta, hogy desertum, azaz puszta. A

következő években újra települt a lakosság, ám az adóterhek hatalmas súllyal neheztedtek rá. A hatvani, 1709. február 8-i kuruc megyegyűlésen Isaszeg falu adóterhét 246 forint húsz dénárban és öt gyalogos hajdú kiállításában határozták meg.

A szabadságharcot lezáró Szatmári békekötés után főként tót, de német telepesek is érkeztek. Tizenöt év alatt csaknem teljesen kicserélődött a lakosság. Az 1715. évi országos összeírás adatai szerint ebben az időben 36 adózó jobbágy élt itt, mindössze 21 család.

Isaszeg, Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye, adózói:

Jacobus Jacob; Jacobus Morafesik; Martinus Lehoczki; Mathias Apati; Joannes Nagy; Joannes Gyorgj Deák; Laurentius Polyák; Martinus Juhász; Thomas Sári; Johannes Lehoczki; Johannes Gubák; Josephus Berdar; Stephanus Strapatin; Paulus Huszár; Josephus Pribele; Samuel Bentsik; Joannes Kiss; Paulus Bartha; Martinus Scapik; Joannes Belegg; Andreas Masztalka; Michael Maculinczki; Nicolaus Zerenka; Michael Olah; Sebastianus Sclibek; Michael Sclibek; Bartholomaeus Hartos; Gregorius Scolnyik; Petrus Neralda; Georgius Sztruk; Nicolaus Laknik; Samuel Rágás; Samuel Hajdu; Mathias Mahud; Paulus Rustinczki.

Ekkor már állt Isaszegen az alább látható vendégfogadó, valamint serfőző és két malom is működött.

Isaszeg fejlődésében, meghatározó szerepe volt Grassalkovich Antalnak, aki 1723-ban megvásárolta Gödöllő mellett Isaszeg felét is. Grassalkovich Antal a Nyitra vármegyében fekvő Ürményben született szerény köznemesi család sarjaként. 1715-ben ügyvédi vizsgát tett.

Jogi tanulmányai végeztével fényes hivatalnoki karriert futott be. 1736-ban bárói, majd 1743-ban grófi rangot kapott. 1751-től koronaőr. Később valóságos belső titkos tanácsos és főlovászmester lett. Hatalmas birtokokat szerzett a Duna-Tisza közén (Gödöllő, Hatvan, Bag) és a mai Budapest területén (Szentlőrinc, Kispeszt). Gödöllőn és Hatvanban kastélyt, Máriabesnyőn zárdát építtetett. Gödöllői és hatvani uradalmiból mintagazdaságokat alakított ki.

Az 1728-as országos összeírás szerint harminchat szabad költözésű jobbágy, három ugyanazon kenyéren élő fiú, huszonnyolc zsellér élt a faluban, rajtuk kívül két pásztor, három molnár, egy fazekas, egy serfőző,

valamint egy szerződéses kovács. A falu jegyzője Krakovics Márton volt. Salamon Mózes és két veje kisebb árucikkkel kereskedett.

Grassalkovich Antal az 1720-as évek közepére megépíttette a harmadik vízimalmot, mészárszéket létesített, bővítette a vendég-fogadót, jegyzőt, tanítót alkalmazott, 1734-ben renováltatta, s részben barokk stílusban átépíttette a templomot. Ma is áll Szentgyörgypusztán a jobbra látható, általa 1735-ben építtetett magtárépület.

Jobbágyaival kíméletesen bánt. Isaszegi alattvalói 1768-ban tett bevallásukban a kedvező adó- és robotviszonyokról, az uraság emberséges bánásmódjáról tettek hitet:

„Ajándékot semminémű titulus alatt soha sem adtunk; nem is praetendáltatik tőlünk. Diaetalis taxát vagy mennyegzői s egyéb másutt szokott ajándékot sem adtunk ekoráig. ..., sőt tavali esztendőben egész kaszálás alatt robotánkban, akik kenyérből meg fogyatkoztunk, maga kenyeren tartott bennünket. Azon kívül héti soros robotban lévő gyalogoknak is hetenként hol két kenyeret, hol három garast parancsolt mélt. uraságunk a múltt nyáron adatatni....”

1735		1735	
11	Körmend	12	...
12	...	13	...
13	...	14	...
14	...	15	...
15	...	16	...
16	...	17	...
17	...	18	...
18	...	19	...
19	...	20	...
20	...	21	...
21	...	22	...
22	...	23	...
23	...	24	...
24	...	25	...
25	...	26	...
26	...	27	...
27	...	28	...
28	...	29	...
29	...	30	...
30	...	31	...
31	...	32	...
32	...	33	...
33	...	34	...
34	...	35	...
35	...	36	...
36	...	37	...
37	...	38	...
38	...	39	...
39	...	40	...
40	...	41	...
41	...	42	...
42	...	43	...
43	...	44	...
44	...	45	...
45	...	46	...
46	...	47	...
47	...	48	...
48	...	49	...
49	...	50	...
50	...	51	...
51	...	52	...
52	...	53	...
53	...	54	...
54	...	55	...
55	...	56	...
56	...	57	...
57	...	58	...
58	...	59	...
59	...	60	...
60	...	61	...
61	...	62	...
62	...	63	...
63	...	64	...
64	...	65	...
65	...	66	...
66	...	67	...
67	...	68	...
68	...	69	...
69	...	70	...
70	...	71	...
71	...	72	...
72	...	73	...
73	...	74	...
74	...	75	...
75	...	76	...
76	...	77	...
77	...	78	...
78	...	79	...
79	...	80	...
80	...	81	...
81	...	82	...
82	...	83	...
83	...	84	...
84	...	85	...
85	...	86	...
86	...	87	...
87	...	88	...
88	...	89	...
89	...	90	...
90	...	91	...
91	...	92	...
92	...	93	...
93	...	94	...
94	...	95	...
95	...	96	...
96	...	97	...
97	...	98	...
98	...	99	...
99	...	100	...

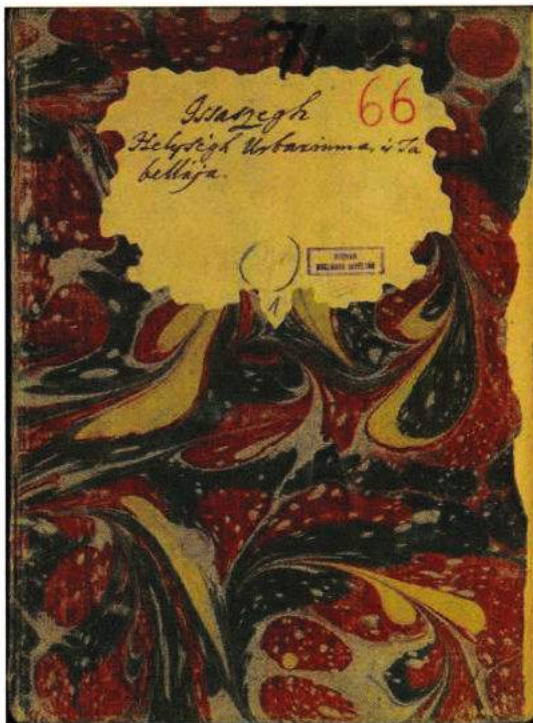
Részlet az 1735. évi anyakönyvből

A század közepére megsaporodott a község lakossága. 1744-ben az összeírók negyvenöt jobbágyot, tizenhat özvegyet, hatvanhat házas és öt házatlan zsellért, valamint egy rideget jegyeztek fel. A bíró Saári György, a két segítője (polgár) Sztrapati András és Saári János volt. Ez összesen 136 családfő, ami körülbelül 700 lakost jelent.

Egyre nagyobb szerepet játszott a szántóföldi gazdálkodás, bár az itteni termőföldek nem túl jók, nagyrészt homokos talajúak. Szőlő-műveléssel is foglalkoztak, a vizes részeken kender termeszettek. A módosabb gazdák a szántójuk, kaszálójuk, szőlőjük mellett hat-tíz igavonó jószággal, két-három fejőstehénnel, öt-tíz anyasertéssel, húsz-harminc anyajuhhal rendelkeztek (*Juhász Márton, Hrustinszki János, Mastalka Mihály, Varga János, Apáthi Pál*). A társadalom alján a nincstelen zsellérek álltak.

1760-ban a három előljáron kívül hat taksafizetőt (egy mészáros, kovács és kocsmáros, három molnár), százötz jobbágyot, huszonhét zsellért – köztük egy-egy takács, varga és csizmadia – írtak össze. Egy családfőre 6,1 állat és 16,9 pozsonyi mérő kenyérgabona (vagyis szántóföld) jutott. A pénzdátó (száznegyven forint) egy összegben fizette a község, s mivel helyben nem volt szabad rendelkezésű birtok, a robotterhek lényegesen kisebbek voltak, mint más falvakban. Az úrbéresek egyéb kedvezményekben is részesültek, mint például a faizás, a szőlők és a legelők, kaszálók használata.

Mária Terézia 1770. évi urbáriuma szerint tizenkét egész telkes, 47 féltelkes jobbágyot és 63 zsellért írtak össze. Egy jobbágytelek 26 hold szántót és nyolc kaszáló rétet jelentett. Jobbágytelkenként járt fél pozsonyi mérős káposztás-kert, kender-, dohány-, kukoricaföld, valamint szőlő. A házas zsellérek is rendelkeztek hét pozsonyi mérő földdel és szőlővel. Így a faluban 687 holddal több földet használtak a kötelezően előírtnál az alattvalók. Adójukat a telkek után számították ki, azonban a legnagyobb megterhelést jelentő robotnak csak egy részét követelte meg az uraság.

Az 1767-ben kiadott Urbárium fedőlapja

Az 1770–1771. évi taxális összeírás szerint a faluban az alábbi iparosok dolgoztak: urasági malom 1. – Horgass György; urasági malom 2. – Takács Márton; urasági malom 3. – Hoh Mihály; csizmadia – Móricz András; mézsárszék (urasági) – Vojtorny György; kovács (községi) – Babinczky András.

1785-ben tartották meg az első hivatalos népszámlálást, 1787-ben és 1789-ben a birtokösszeírást. Eszerint Isaszeg művelt területe 8797 hold, amiből 3589 hold szántóföld, 189 hold szőlő, 461 hold kert, 336 hold rét, 235 hold legelő és 4362 hold az erdő. A 185 házban, 279 háztartásban 1371 római katolikus lakos (lakóházanként átlag 7,4 fő) élt, közülük 668 nő, 703 férfi. Ekkor már szinte mindannyian tótul beszéltek. Egy pap, egy tisztviselő és egy polgár élt itt, a többi lakos jobbágy és zsellér, illetve azok leszármazottjai.

A falura a XVIII. század végétől nehezebb idők következtek. Grassalkovich II. Antal (1734–1794) nem törődött a gazdálkodással. Gödöllői és hatvani uradalmát bérlőknek adta ki, ám fényűző élete miatt gyorsan eladósodott. Nehezebb lett a jobbágyok élete is. A bérlők, csak jövedelmük növelésére törekedtek, az urasági földek megműveléséhez mindenkitől megkövetelték a teljes robotmennyiséget. Szaporodtak a jobbágytartozások, sem a pénz-, sem a terményadót nem tudták időben és teljesen megfizetni.

Tovább romlott a falu helyzete Grassalkovich III. Antal (1771–1841) urasága idején, aki külföldön szórta el a vagyonát. Hatalmas tartozásai miatt sógorát, gróf Esterházy Ferencet az uralkodó zárgondnoknak nevezte ki, aki rendbe hozta a széthulló gazdaságot, ám a terhek java részét a jobbágyokra hárította. A falu fejlődése megállt. Az uraság csupán egy pálinkaházat és egy kis boltot létesített, melyet rendszerint zsidó bérlőknek adtak ki.

Az 1831. évi a magyarországi nagy kolerajárvány a falu népét is megtizedelte. A gazdasági hanyatlásnak és a járványnak következménye, hogy 1844-ben a lakosság száma 1367 fő volt csupán, vagyis több mint fél évszázad alatt nem szaporodott egy lélekkel sem.

Grassalkovich III. Antal halála után, annak utódja nem lévén, birtoka, így Isaszeg is a magyar koronauradalom részévé vált.

Felhasznált irodalom:

1. *Asztalos István: Isaszeg (Száz magyar falu könyvesháza), szerk. Egey Tibor. Budapest, 2001.*
2. *Kosáry Domokos: Pest megye a kuruc korban*
3. *Szabolcsi Elek: Pest – Pilis – Solt vármegye adószedőjének iratai (Magyar Országos Levéltár)*

ISASZEGI NÉPHAGYOMÁNYOK

Népszokások

„A néphagyományok feltárása egyáltalán nem szakmai ügy. Fontos feltétele ez a nemzeti, illetve nemzetiségi önismeretnek, létezésnek, az emberiség közös kulturális kincsestárához való méltó hozzájárulásnak.”
/Kós Károly/

„Isaszeg magyarosodni kezdő tót falu, alatta folyik a soha ki nem száradó Rákos vize. Van itt katolikus templom, 1 pálinkafőző ház, vendégfogadó (a Ráday-féle, és 4 vízimalom.” Tartja ezt egy 1851-es adat. A lakosság vegyes összetételű volt. A tót és a magyar ünnepi hagyományok, népszokások, népművészet, néptánc és népzene a közös múlt eredményeként alakította ki Isaszeg saját hagyományait.

Amiképpen a régi ruhát viselők száma folyamatosan csökkent, úgy fogyott azoké is, akik a szokásokhoz ragaszkodtak.

Isaszegi Lakodalmast (1934. Gödöllő)

Elevenen élnek napjainkban is a farsangolás, a húsvéti vödörös locsolkodások, a májusfa állítás és döntés, a lakodalmas szokások, a Szent Iván éji tűzgrás, a szüreti felvonulások és bálók, a karácsonyi népszokások, és még sorolhatnánk azokat, melyek újra fontos részévé váltak városunk életének.

Ezeket a lassan feledésbe merülő szokásokat Isaszeg hagyományőrző csoportjai újraélesztették: az 1968-ban alakult és több mint 100 tagot számláló Csata Táncegyüttes, az Isaszegi Asszonykórus (1972-től), a Csatangoló Tánccsoport (2006-tól). Nagy szerepük van a település táncos, zenei és kézműves hagyományainak megőrzésében, továbbadásában.

Az 1930-as évek elején a Gyöngyösbokréta Mozgalom hatására Isaszegen is szerveztek a néphagyományokról bemutatókat. 1934-ben Vécsei Mihály bíró vezetésével először mutatták be a Nemzetközi Cserkész Találkozóon Gödöllőn az *Isaszegi Lakodalmast*.

A menyasszony Jáger Anna, a vőlegény Skribek István volt.

A lakodalmas rigmusok forgatókönyv szerinti lebonyolítása ma is élő népszokás, melyben az egész násznép részt vesz a vőfély vezetésével Faluszerte ismert vőfély volt Ecseri Pál. A jegyesség bejelentésével vette kezdetét a nagy esemény. A templomban három egymást követő vasárnap kihirdeti a pap az ifjú párt. Ezután tarthatták meg a lakodalmat. A '30-as években nem hétfégén, hanem hétfőn vagy kedden tartották. Szombaton csak a cselédek és summások esküdtek. A búcsúztatók, az ebéd, a vacsora előtti beköszöntők az itt élők találékonyosságát, jó humorérzékét bizonyítják. Éjjélkor kezdődött a menyasszonytánc, amikor a vőfély újabb verset mondott:

„...Az asztal közepén van egy üres tányér, Én kezdem a táncot, a többi még ráér. Addig menjenek el húszasért, százasért, Te meg húzd rá zenész az új házaspárért.”

A menyasszony táncoltatás után átöltöztették a menyasszonyt menyecske ruhába és felkontyolták a haját. Ekkor került a fejére a főkötő, a bujdos. A vőlegény kalapjáról levették a széles, piros szalagot és ezt kötötték rá.

A vőfély újabb verset mondott:

„Jó reggelt kívánok ide hallgassatok! Újság van köztünk, amit közhírré adok, A lányok serege eggyel megapadott, Az asszonyoké pedig eggyel szaporodott...”

A kiszejrás, kiszehajtás a mai napig élő néphagyomány a városban., amely virágvasárnapi leányszokás volt. A kiszé többnyire menyecskének öltöztetett szalmabáb, melyet kici, kiszőce, banya néven is emlegettek. A bábu a tél, a böjt, a betegség megszemélyesítője volt. A lányok énekelve, táncolva vitték végig a falun. Minden sarkon megálltak, körül táncolták a kiszét”, közben tótul énekeltek:

*Kiselica krásna
De si husi pásla
Tam dole, na dole
Richtárovom dróve*

*Gyönyörű kiszé
hol őriztél libát?
Ott lent, oda lent
a bíró udvarában.*

*Sedi baba v kosi
Závoj sa jaj prosí,
Daj vajko, mamenko
Tím dedinskím pánom*

*Űl a banya a kosárban
fátyol könnyörög neki,
adjál tojást mamokám
azoknak a falusi uraknak*

A falu végén a Rákos patakba vetették a kiszét vagy elégették. Szokás volt ekkor, hogy a lányok a Rákos- patak vizében megmosakodtak és haját mostak, hogy szépek legyenek. Közben nem volt szabad beszélgetni, nevetgélni, ez volt a „szótlan” víz.

A néptánc kiemelkedően fontos városunk életében. A XX. század elején a nagyobb táncmultságoknak az iparos-, vasutas-, és gazdakör épületei szolgáltak helyszíneként, a kisebbeket pedig kocsmákban tartották. A Galga mentén divatozó táncokat járták Isaszegen. is. Nők járták a karikázót, menettáncként elterjedt a lakodalmi mars, és párosan járták a lassú és a friss csárdást, melynek motívumai a lippentő, a bukós és a slupka volt.

A Falumúzeumban található a féltve őrzött és ritkaságnak számító „Kéziratos Nótáskönyv”. Szerzője a falubeliek elmondása szerint a földesúr szegődményes bérese, Szabó Sámuel volt, aki 1847-től 1853-ig lúdtollal írta le és gyűjtötte össze az egyszerű ember örömről, bánatáról, hazaszeretetről szóló nótákat.

Radó Gyuláné, született Kenesei Ilona, volt isaszegi tanítónő 1905-től 1938-ig 5600 népdalt gyűjtött össze az ország különböző tájairól hallomás után kottázva. A 24 kötetes „Száll az ének szájról szájra” című népdalgyűjteménye az Országos Széchenyi Könyvtárban található, melyben 40 különféle isaszegi nóta is szerepel. Íme az egyik:

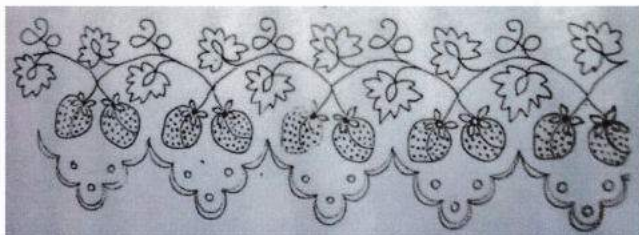
Mikor mentem Isaszegből kifelé

*Mikor mentem Isaszegből kifelé, Lányok kísértek az állomás felé!
Minden lánnyal kezet fogok sorjába, Csak a babám csokolom utoljára.*

*Máma péntek, holnapután vasárnap, Söprik már az isaszegi utcákat.
Söpörjetez isaszegi kislányok, Nemsokára jönnek már a huszárok*

Népművészet: isaszegi népviselet, hímzés és fafaragás

*Utolsó szent örökségünk ez, amit senki tőlünk el nem vehet:
népművészetünk ősi titka. Isten adta, tündér ihlette, ember álmodta örökség
ez, melynek egyetlen tulajdonosa a Magyar, bárhol éljen is.” – /Wass Albert/*

Az 1900-as évek elején négy takácsmester élt és dolgozott a faluban. A Rákospatak két partján számos kenderáztató sorjázott. A nyersanyagot a

lányok-asszonyok fonták, majd szőtték vászonra, s készítették. „Nádassal van tele, sej, az isaszegi kenderáztató” – énekelték munka közben.

Az általános *férfi viselet* fehér vászon, bő gatyából, úgynevezett 6 szeles nadrágból (nyáron); zsinóros fekete posztónadrágból, úgynevezett csizmanadrágból; fekete zakóból; pitykés mellényből (lajbi-ból); himzett, álló galléros lenvászon ingből; ráncos, keményszárú csizmából és divatos pörge kalapból állt.

családi fotó 1902.

1934.

százvirágos ünneplő 1935.

Jellegetes *női viselet* volt a ráncolt szoknya, a kikeményített alsóval. A felső szoknya alá hétköznapi 3-4, ünnepkor akár 5-6 alsószoknyát vettek fel. Ez alatt volt a kendervászon „pöndölle” (tótosan szólva). Ebből lett később a pendely lenvászonból. A hétköznapi felső szoknyák pamut kékfestőből, majd kartonból készültek. Az ünnepi többféle színű-és mintájú. Anyaguk szövet, selyem vagy brokát. A kockás volt a „barkettszoknya”, a fekete szövött anyagon más-más színű apróvirágos a „százvirágos szoknya”, a selyembrokát szoknya szép, szálban szövött virágaival a „táblásszoknya”. Alján csipke vagy bársonyszalag fut körbe. Hozzá alsóruhaként ingujjat, arra a „ráncoskát” (vékonyabb himzett ujjú blúz) vagy rukávcát (fehér, keményített visszahajtott ujjú, lyukhímzéses ingblúz) viseltek. Erre vették fel a gazdagon himzett „pruszlikot”(mellény). Helyi szokás volt viselője nevének ráhímzése, különösen szép betűtípusokkal. Ezek megjelentek díszítő elemként később a zsebkendőkön és kötényeken is. A szoknya elé kékfestő kötényt kötöttek, melyet azonos mintájú gépi hímzéssel díszítettek. A rojtos, himzett vállkendő csak ünnepi kiegészítő volt. Ékszerként a többsoros (6-8), hátul szalaggal nyakba kötött gyöngyláncot viseltek. Az asszonyok himzett főkötőt (csepec) hordtak, a gyermektelen fiatal asszonyok túllból apró ráncolással koszorúba szedett bujdoszt. Elmaradhatatlan a

hímzett keszkenő derékhoz tűzve vagy az imádságos könyvbe hajtva. Fekete csizma vagy félcipő tette teljessé a ruházatot.

„Kikötött kendő”

Bujdos

Csepec

Jellegzetes a *hímzéskultúra*. A *hímzések* az isaszegi emberek hétköznapi életének részei voltak, melyek megjelennek az otthonok díszeként terítők, futók, faliképek formájában is. Az egyedileg készített, előrajzolt hímzésminták az egykori „íróasszonyok” ékes művei. Legismertebb Surman Mihályné /Szabadszki Veronika/ (1909-1991) volt, aki szabad kézzel rajzolta a motívumokat. 1976-ban Farkas Istvánné (Bözsi néni) vezetésével megalakult a hímző szakkör 24 fővel a Művelődési Házban. Az asszonyok a Csata Táncegyüttes ruháit is hímezték. Számos kiállításon hirdették Isaszeg gazdag népművészetét.

A hímzések különleges elemei a rózsák, a rózsabimbók, a kalászkok és a margaréták, de alkalmaztak különféle gyümölcsmotívumokat is. A ragyogó cseresznye és epermintás, kék-, lila- és piros virágos motívumok a kiforrott kézimunka hagyományairól tanúskodnak. A század elején még csak egy-két színt használtak: fehér-pirossal vagy kézzel, piros-kézzel és rózsaszín-világoskékkel. Később kezdett el színesedni a kor divatjának megfelelően. Lapos hímzéssel varrták ki a darabokat, melyeket slingeléssel, horgolással vagy csipkével egészítettek ki.

Rukávca

Pruszlík

Két népi *fafaragó* nevét kell megemlítenünk, akik egyszerű, igazi népművészeti tehetséggel formálták meg szemet-lelket gyönyörködtető alkotásaikat. Reitmayer József (1912-1980) Isaszeg Szentgyörgypusztáról. Eredeti foglalkozása cipész volt. A kemény fafajtákat kedvelte, elsősorban a vadkörtét.

Surman István (1935-2015) eredetileg esztergályos volt. Gyermekkorában a fűzfa síp, ostornyél, gubacspipa faragása szórakoztatta. Az anyagok természetes szépsége, erezete, mintázata, különösen a diófééjtette ámulatba. *”Minden fa követel, minden munka követel. Ha az általa követelt igényt nem adjuk meg, a munka büntet. Ami megtetszett egyszer a szememnek, az megmaradt a fejemben. Akkor már könnyű volt, mert csak a felesleget kellett lefaragni a fáról”* – vallotta. Négy kopjafája közül az egyik a Falumúzeum kertjében látható. Ez volt az utolsó munkája.

A Falumúzeum felújított és látványos néprajzi gyűjteménye:

Konyha- és szobabelső a XX. század elejéről

„A hagyomány formái változhatnak, de lényege ugyanaz marad, amíg él a nép, amelynek lelkét kifejezi” /Kodály Zoltán/

Felhasznált irodalom:

1. *Asztalos István: Isaszeg, (Száz magyar falu könyvesháza sorozat), szerk. Egey Tibor, Budapest, 2001.*
2. *Bánszkiné Varga Judit: Néphagyomány és hagyományörzés Isaszegen (szakdolgozat)*
3. *Bánszkiné Varga Judit: Szülőföldem értékei, 2017*
4. *Fejéregyházi László: Falukrónika, Isaszeg, 1977*
5. *Garasanin Márta: Néprajzi betekintés-Isaszeg. (szakdolgozat), 2008*
6. *Isaszegi Adattári Közlemények III., kiadja: az Isaszegi Falumúzeum Múzeumbaráti Köre, 1977. (60-62.o.)*
7. *Isaszegi Adattári Közlemények IV. Kiadja: az Isaszegi Múzeumbarátok Köre, 1982 (55-57.o.)*
8. *Isaszeg füzet, szerkesztette Szathmáry Zoltán, 1992*
9. *Isaszegi értékeink I. Kiadja: Isaszegi Települési Értéktár Bizottság, 2019*

AZ 1849. ÁPRILIS 6-I ISASZEGI CSATA

„Régen, régen volt a csata, de emléke most is él...”

Az 1848-49-es eseményeket a reformkor készítette elő. Március 15-e a magyar forradalom fényes napja, mely elindította a polgári átalakulást. Az európai forradalmak leverése után a bécsi udvar elérkezettnek látta az időt a magyar nép szabadságvíványainak megsemmisítésére. 1848 nyarán megindították a nyílt támadást. Kossuth toborzó útra indult, a nemzet egy emberként állt talpra a haza védelmére. A csata váltakozó szerencsével zajlott. A téli hadjárat osztrák sikerei után Windischgrätz öntelten jelentette a császárnak: *„A lázadó csordákat szétvertem, és a legnagyobb részüket megsemmisítettem, remélem, hogy néhány nap múlva Debrecenben leszek, és hatalmamba kerítem a pártütés fészket.”*

1849 tavaszán győzelmes hadjáratsorozattal felelt a nemzet az alaptalan gőgös kijelentésre. Szolnok, Tiszafüred, Tápióbicske, Isaszeg, Vác, Nagysalló, Komárom katonai győzelem sorozatát az április 14-i trónfosztás fejezte be politikailag. Kossuth Lajost kormányzóvá választották. Magyarország a független európai államok sorába emelkedett, csak a túlerő tudta eltíporni a nemzet hősiességét.

A sorsdöntő ütközet

Isaszeg és Gödöllő között került sor a dicsőséges tavaszi hadjárat első szakaszának döntő ütközetére. 1849. április 6-án, nagypéntek napján a két mind a két hadsereg számára nagy volt. Ha a magyarok győznek, a császári-királyi hadsereg Budára vagy Vádra kénytelen visszavonulni, s ezzel befejeződik a Duna-Tisza közének felszabadítása. Ha a császári-királyi hadseregre mosolyog a hadiszerencse istenasszonya, a magyar fél kénytelen visszavonulni, s biztonsággal csak a Tisza vonalán szilárdíthatja meg helyzetét.

A Windisch-Grätz tábornagy, osztrák fővezér közvetlen rendelkezése alatt lévő három (I., II., III.) hadtest és a Ramberg altábornagy vezette önálló hadosztály összesen kb. 55.000 főt számlált. A tüzérséget 214 löveg és röppentyű alkotta. A Görgei Artúr vezette I., II., III., VII. hadtestből álló magyar főszereg összlétszáma 47.500 fő körül volt. A 40.000 gyalogos mellett 7500 főt számlált a lovasság. A tüzérséget 198 löveg alkotta.

A hadszíntér egészét tekintve Windich-Grätz erői voltak fölényben, de a magyar haditerv kiegyenlítette ezt a hátrányt. Ennek lényege az volt, hogy a VII., a legerősebb hadtest Hatvannál állva magára vonja Windich-Grätz fővezér figyelmét, s ezalatt három másik hadtest (I., II., III.) egy délnyugati kerülővel igyekezik az ellenséges főszereg hátába kerülni, s elvágni azt a fővárostól.

A VII. hadtest Gáspár András honvédtábornok vezetésével déli fél egy órakor érte el a Galga vonalát. Aszódnál, megszállta Turát és Bagot. Hévizgyörk és Bag között a Kmetty-hadosztály lovasságból álló ellenséges utóvédre bukkant, amely kardcsapás nélkül Gödöllő irányába visszavonult. Gáspár aznap már támadást nem eszközölt, hanem állásainak megtartására szorítkozott.

A II. hadtest (Aulich) ezen a napon Dányra vonult és letáborozott.

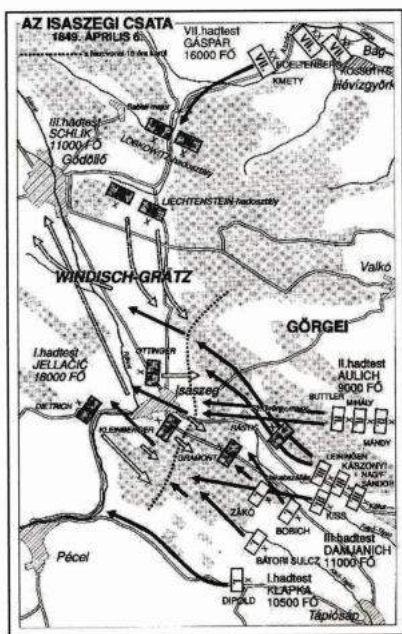
Szentgyörgypusztai
1849-es Kőkereszt

Déli fél egy órakor Damjanich III. hadteste Dány-Szentkirályon keresztül, Klapka I. hadteste Tápiósápon keresztül elérte az Isaszeg előtti Királyerdő keleti szegélyét. Damjanich csapatai Szentgyörgypusztánál megtámadták Jellačić utóvéd dandárját, amely az erdőn át Isaszegre vonult vissza, s maga mögött több helyen felgyújtotta az erdőt. Az itt elesett honvédek emlékére állítottak emlékkeresztet 1922-ben.

Ezután Klapka csapatai támadták meg Grammont vezérőrnagy dandárát, s üzték vissza Isaszeg felé. A magyar támadást Zákó István őrnagy dandára hajtotta végre. Ez mindössze a 34. zászlóaljból és egy hatfontos ütegből állott. Bórich János alezredes dandárának csatárláncba osztott 28. zászlóaljával átkergette a Királyerdőn az ellenséget, és betört Isaszegre.

A falunál azonban már érvényesült az ellenség erőfölénye. Jellačić három gyalog- és egy lovas dandárának Zákó István dandára nem tudott ellenállni, bár katonái vitézül harcoltak, kénytelen volt – súlyos veszteségek árán – a Királyerdőbe visszavonulni. Visszavonulás közben a két zászlóalj beleütközött Bobich felfejlődőben lévő dandarába. A 28. zászlóalj kötelékei felbomlottak, s így teljesen védtelenül érte a cs. kir. vértések támadása. A zászlóalj pillanatok alatt súlyos veszteségeket szenvedett. Szerencsére a mögöttük felsorakozó 44. és 47. zászlóaljak már jobban állták a sarat. A zalaiak sortüzet adtak az ellenséges lovasságra, mire az felhagyott az üldözéssel.

Damjanich csapatai délután két óra körül érték el a Királyerdő nyugati szegélyét. A III. hadtest parancsnoka rögtön látta Klapka csapatainak veszélyeztetett helyzetét. Knézich Károly ezredes egyik dandárját a Királyerdő északi kiszögelléséhez irányította, egy másikat Kiss Pál alezredes vezetésével Klapka segítségére küldött. Tüzérségét egy kopár, homokos dombon állította fel (a mai református templom környékén), lovasságát pedig Isaszegtől keletre, a Királyerdő egyik hajlatában.

Közben egy tisztet küldött a II. hadtest parancsnokához, Aulich tábornokhoz azon szóbeli parancssal, hogy hadtestével mielőbb induljon el Dányból Isaszegre. Mire azonban a III. hadtest csapatai felfejlődhetek volna, az ellenség az I. hadtest csapatait teljesen visszavetette úgy, hogy ezek a legnagyobb rendetlenségben özönlöttek vissza az erdőbe.

Damjanich erre a tervezett támadást beszüntette és az eddig elért vonalban ágyútűzharcot folytatott az ellenséges tüzérséggel, melynek szemmel látható veszteséget okozott. Amikor három óra tájban észrevette, hogy a Klapkát üldöző cs. kir. csapatok visszavonulnak az Isaszeg melletti magaslatokra, támadásba lendült. Jobb oldalát azonban

nem biztosította eléggé, mert azt hitte, hogy a VII. hadtest csapatai ellátják ezt a feladatot.

Ekkor következtek a csata legválságosabb pillanatai. Klapka elveszítette a fejét, s utasításokat kérő zászlóalj parancsnokait faképnél hagyta. Az ismét támadni kezdő Bóbich-dandárt az ellenség lövései visszaűzték az erdőbe. A Zákó- és Bóbich-dandárok megkezdték a visszavonulást, s Klapka erre utasította Sulczot is.

Bayer József ezredes, a hadsereg vezérkari főnöke utasítására időközben elindult Dányból az Aulich hadtest.

Damjanich támadása sem járt sikerrel. Windisch-Grätz ugyanis felismerte, hogy Gödöllőnél nem kell tartania Gáspár újabb támadásától, ezért Schlik egyik erősebb hadosztályát – Liechtenstein altábornagy vezetésével – Isaszegre küldte. Ez a hadosztály aztán oldalba kapta az Isaszeg ellen nyomuló Damjanichot. A magyar hadtestparancsnok kénytelen volt visszavonulni a Királyerdőbe, s megpróbálta megakadályozni, hogy a cs. kir. gyalogság benyomuljon az erdőbe.

A magyar csapatok eddig egymástól függetlenül viaskodtak a császári seregekkel. Klapka, Damjanich, Gáspár, Aulich egyaránt a saját fejük után cselekedtek. A hadsereg vezérkari főnöke, Bayer ezredes Dányban, Görgői kicsivel előrébb Kókán tartózkodott. Délután három óra tájban megérkezett Görgői egyik huszára, s jelentette, hogy Isaszegnél az ütközet nemcsak

megkezdődött, hanem már szerencsétlen fordulatot is vett. Erre Görgei lóra ült, – s Vukovics Sebő szavait idézve – „*Görgei begombolta vidrabőr zekéjét és elrobbant az isaszegi csatatérre*”. A fővezér Isaszeghez érve, a Királyerdő keleti szegélyén találkozott Aulich hadtestével.

Klapka visszavonulása következtében a Királyerdő egy része megszállatlanul maradt. Ez pedig azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy az ellenség betör a résbe és elvágja egymástól a magyar csapatokat. Görgei a II. hadtest négy zászlóalját a jobbszárny felé, kettőt a veszélyeztetett hadközépre, a 61. honvédszászlóalj Klapka segítségére küldte. Görgei pedig Klapka csapatait kereste fel. Megjelenése lelkesítő hatással volt a katonákra, noha azzal kezdte, hogy leszidta a hátrálókat. Az egyik zászlóaljparancsnok azonban bátran a szemébe mondta:

„*Az én zászlóalj Klapka tábornok parancsára retirál.*”

Görgei azután Klapkát kereste fel, majd azon kérdésére, hogy mit jelentsen ez a hátrálás, amikor a III. hadtest még egyedül tartja magát a csatatéren, Klapka azt felelte, hogy csapatai fáradtak, töltnényük nincsen, ő csak a harc feladását tanácsolhatja, holnap talán lehet győznünk, de ma már nem.

Görgei erre élesen kelt ki, és igyekezett Klapkát a csata feladásának hátrányairól meggyőzni. Elmondta, hogy pontosan ő mondta, hogy napról napra be kell tartani a menetparancsokat, ő dolgozta ki a terveket. Különbösen is, „*gyalogsága a hátrálásban mutatott gyorsaságáról ítélve nem látszik annyira kimerültnek, hogy még néhány szuronytámadást meg ne kísérelhessen, ehhez pedig akkor is elegendő a töltnénye, ha igazán mindet ellötte*”. Az értelmi meggyőzés után az érzelmi következett: „*Ma kell győzni, vagy mehetünk vissza a Tisza mögé! E két megoldás van, harmadik nincs. Damjanich még mindig állja a csatát, Aulich előrenyomul: győznünk kell!*”

„Előre fiúk!” – kiáltja erre Klapka is honvédeknek, akiknél eddig is nem annyira a jóakarát, mint a hadvezér lelkesítő kintartásának példája hiányzott.

Görgei ezt követően Damjanichot kereste fel, aki Klapka visszavonulása miatt igen elkeseredett volt. Görgei azzal igyekezett őt megvigasztalni, hogy közölte vele Klapka hadtestének újbóli előnyomulását, de ez Damjanichra nem volt nagy hatással. „*Mit ér Klapka előre nyomulása? mert az I. hadtestről azt tartotta, hogy „ha egy ittas honvéd rosszulról panaszkodik, vagy egy másik töltnénytáskájának fedelét felszakítja és mutatja, hogy nincs töltnénye, Klapka tüstént újra jajveszékelné kezd, mindjárt meg van győződve arról, hogy emberei holifáradtak és nincs töltnényük, visszavonul és ismét cserben fogja őt hagyni.*”

Aulich előnyomulásának hírére azonban örömmel fogadta.

Schlik hadosztálya közben egyre erőteljesebb rohamokat intézett Damjanich csapatai ellen., a Királyerdő északi szegélyén. A magyar sereg legkiválóbb hadteste, valamint annak parancsnoka azonban az immár többszörös túlerő ellenében is kitartott. Két utolsó, még tartalékban álló zászlóaljából jobb szárnyat rögtönzött, mely a 3. honvédszászlóalj, valamint a Wysocki József ezredes vezette Lengyel Légióból állt. A magyarok a lengyelekkel együtt „vált a vállhoz vetve” négy egymást követő alkalommal verték vissza a császáriak három, végül négy zászlóaljjal végrehajtott rohamait. Kitartásuk meghozta az eredményt, mivel később megérkezett Aulich által Damjanich segítségére küldött négy zászlóalj, amely először inkább zavart keltett. Az 56. zászlóalj ugyanis ellenségnek nézte a cs. kir. egyenruhát viselő 19. gyalogezred 3. zászlóalját, s löni kezdte a sorgyalogosokat. A lövöldözésnek Görgei és Damjanich vetett véget.

Damjanichnak immár 10 zászlóalja volt, szemben Schlik 5 zászlóaljával. A zászlóaljak kötelékei azonban olyannyira felbomlottak, hogy nem tudta őket rohamra sorakoztatni, így csak a megtámadott állás védelmére szorítkozott. Összesen 17 lovasszázadával kellett ellensúlyoznia a 34 lovasszázadból álló ellenséges lovasság működését; lövegei száma pedig fele akkora volt mint Schlik ágyúié. A jobbszárnyon tehát este 11 óráig változatlan maradt a két fél helyzete.

Nem úgy a balszárnyon. Klapka és Aulich zászlóaljainak rohama előbb a Királyerdő déli feléből, majd az égő Isaszegből is kivetette a császári gyalogságot. Jellačić ezt követően, este 8 óra tájban főállásait feladva megkezdte az elvonulást Gödöllő felé. Damjanich és Schlick katonái azonban késő éjfélig viaskodtak egymással.

Görgei most már bizton mondhatta: **„Miénk a győzelem”.**

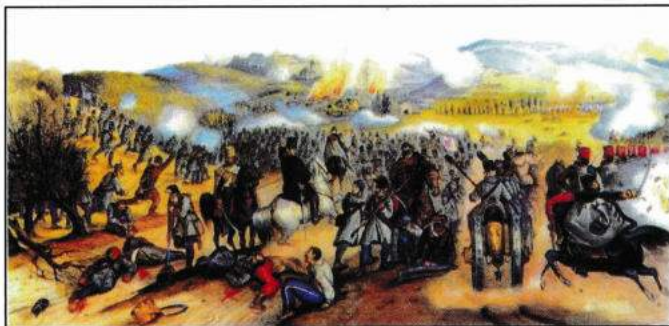
Az isaszegi győzelem igen jelentős haditény volt. „Eddigi legnehezebb s talán legvéresebb ütközetünket dicsőn nyertük meg.” – vallott a csatáról Mészáros Lázár hadügyminiszter.

Isaszeg hazafias népe is lelkesen állt az 1848-49-es forradalom és szabadságharc ügye mellé. Ezt a lelkesedést Pestnek, a forradalom bölcsőjének közelsége is fokozta. Az ekkor csaknem fele részben zsellérsorban élő, magyar-tót vegyes lakosságú Isaszeg kiemelkedő példamutatással fogott fegyvert a forradalom vívmányainak megvédése érdekében. A település lakossága 1848-ban 220 nemzetőrt állított ki a haza védelmére! A falu össznépségéhez viszonyítva ők léptek a környéken legnagyobb számban a nemzeti őrseregbe. 1849. április 6-án a tavaszi hadjárat egyik legnagyobb győztes csatájában szintén szép példáját adták az isaszegiek a hazaszeretetnek, amikor közel 30 fővel honvédként vettek részt a szabadságharc küzdelmeiben.

Név szerint: Babinszki Antal (tizedes), Bredár Jakab, Búcsúházi Béni (tizedes), Csonkás János, Farkas János, Hajdú János, Hrustinszki Mátyás (tizedes), Juracsik János, Kalmár Károly (százados), Kis István, Klincsek József, Kolompár Máté, Kubisik Máté, Kulifai Adolf (tizedes), Kurulek Jakab, Link Herman (szanitéc), Lipke János, Liptó Gábor (tüzer), Mészáros Ábris, Petrás Mátyás, Skribek János, Szabó Bálint, Szibári János, Szügyösi Mihály, Toldi József (tizedes), Vasicza István.

Jókai Mór nagy magyar írónk, a márciusi ifjak egyike, 20 évvel a csata után személyesen kereste fel a győztes csata helyszínét.

Than Mór: Görgey és Klapka az isaszegi csatában

Anyaggyűjtésre érkezett, Isaszegre, járta a

Királyerdőt, faggatta a tájat, hogy megírhasssa a hazaszeretetet fenntartó, szent helytállásra nevelő, könnyeket felszárító, reménységet sugárzó, gyönyörűséges művét, a Kőszívű ember fiait.

„Egy erdő, melynek minden fája történetet mondó emlék. Egy erdő telve ünnepélyes suttogással; hol a lombnak szelleme van, hol a fűszál emlékezik; hol a geszt sarjadékaiban hősök piros vére szívárog; hol a zöld moha álmokat lát s a zúgó lomb kibeszéli azokat. Az isaszegi ütközet tere az, mely tartott egyik tizenkét órától a másikig, déltől éjfélig” /Jókai Mór/

„Ki a nemzetet alig vegetáló nyomorú sorsából emberi életre serkentette: Széchenyi volt. Ki a tette vágyó nemzet lelki tüzét egyszerre a legmagasabb lángolásra szította: Kossuth vala. Ki azt az első erőfeszítést a nemzeti véres karddal végrehajtotta: az volt Görgey.” /Móricz Zsigmond/

Felhasznált irodalom:

1. *Isaszeg – Szerkesztette: Szatmáry Zoltán, Isaszeg, 1992.*
2. *Hermann Róbert: Az isaszegi csata, Rubicon, 2002, 2. szám, 43 – 45.old.*
3. *Pásztor Emil: A tizenötödik aradi vértanú, IMA 99.396.1., 1979.
/A feldunai hadsereg visszavonulásainak és az 1849. évi tavaszi hadjárat története Budapest, 1925./*
4. *Görgey Artúr: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben I-II. köt., Budapest, 1988.*
5. *Aszódi Múzeumi Füzetek 4. szám, 1968.*

1849-ES HONVÉDSÍROK AZ ISASZEGI PARKERDŐBEN

A Katonapallagon lévő tömegsírok halmain síremléket állítottak:

Bal oldalt a MÁV Hivatali Szolgák Koszorúegylete 1906-ban.

Középen a MÁV Testvériség Dalosköre 1907-ben.

Jobb oldalt a X. Magyar Cserkészkerület 1930-ban, melynek számháborúval egybekötött felszentelésén gróf Teleki Pál miniszterelnök is részt vett.

Az ismeretlen lengyel kapitány 2007-ben felújított síremléke, melyet minden évben megkoszorúz a Wisocki Légiónagyőrző Egyesület díszőrsége jelenlétében a Magyarországi Bem József Lengyel Kulturális Egyesület és a Lengyel Köztársaság Budapesti Nagykövetsége is.

Harsányi Bálint huszár alkapitánynak, a Galiciában szolgált Lenkei huszárak hazahozójának, 1974-ben felújított sírhelye

AZ ISASZEGI HONVÉDSZOBOR

A kiegyezést követően, 1867-től hivatalosan is lehetett emléket állítani az 1848-1849-es szabadságharc jeles eseményeinek, mindenekelőtt az ütközeteknek és csatáknak.

Isaszegen Marcsányi István isaszegi kántortanító kezdeményezésére, a község lelkes, hazafias polgársága az 1849. április 6-i győztes isaszegi csata emlékére az országban harmadikként, 1901-ben honvéd emlékművet emelt. Az országos közadakozás révén állított emlékművet, Radnai Béla (1873-1923) szobrászművész készítette el.

A Honvédszobor 5,5 m magas, sóskúti mészkőből készült, s harcba rohanó honvédet ábrázol. Jobb kezében kivont kardot tart, baljában

zászló van, melyet vállán nyugtat. A honvéd alakja közel 3 m magas, és egy darab kőből van kifaragva.

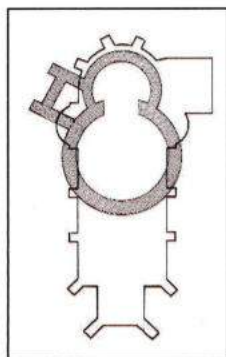
A talapzat Heidelberg és Jónás műépítészek tervei szerint, barokk stílusban készült, melybe magyaros motívumokat vittek bele a tervezők. A talapzatot székely kőszobrászok készítették.

Oldalát Damjanich, Klapka, és Aulich tábornokok babér és tölgykoszorúba foglalt dombormű mellképei ékesítik. Az egész mű az anyaggal és a felállítás költségeivel együtt hatezer koronába került. A szobrot körülvevő kovácsoltvas kerítést, Udvary Antal isaszegi plébános, szoborbizottsági elnök, saját költségén készítette el. Ünnepeles átadására 1901. szeptember 8-án, vasárnap került sor. Köszöntő beszédet Marcsányi István mondott.

Az 1901-es avatás idején, a talapzat főhomlokzati részén, még nem volt látható a zseniális fővezér, Görgey Artúr honvédtábornok mellképe. Azt később, 1934. április 8-án országos Görgey-ünnepség keretében helyezték el, az isaszegi csata 85. évfordulója alkalmából. Az emlékmű legutóbbi restaurálására 2011-ben került sor. Ekkor helyezték el a talapzata mellett azt az emléktáblát, amely a csatában részt vett isaszegi honvédeknek állít emléket.

AZ ISASZEGI RÓMAI KATOLIKUS SZENT MÁRTON TEMPLOM – KÖZÉPKORI PLÉBÁNIA-TEMPLOM

Az utazó bármely irányból érkezik Isaszegre, már messziről meglátja a város ékességét, az ősi temető dombon álló, gazdag történeti múltat hirdető, Árpád-kori eredettel büszkélkedő római katolikus templomot. Az évszázadok viharaival, pusztításaival dacoló épület szakszerű régészeti feltárására és műemléki helyreállítására 1968-1971-ben került sor az Országos Műemléki Felügyelőség által. A feltárást Dr. Czeglédy Ilona régész irányította. A hagyomány szerint már Szent István király uralkodása idején állhatott e helyen egy fából készült templom.

A templom alaprajza
a XII. sz. végén

A jelenlegi barokk formajegyeket viselő templom helyén, nagy valószínűséggel egy a XII. sz. végén, a XIII. sz. elején épült körtemplom állott. Erre épült az első gótikus templom a XIV-XV. században. Ezt az épületet a XV. század végén NY-i irányban bővítették, megnagyobbított, támpilléres szentélye a mai barokk szentély helyén volt. Ebből a korszakból származik a négyszögű alépitményű nyolcszögletes torony, az első négy átlós támpillér és a díszesen faragott gótikus kapu, a D-i oldalon. Külső homlokzatát kő övpárkányok és a középső szinten, a nyugati oldalon egy kisméretű, négykaréjos mérműves körablak tagolja. Plébániája az 1500-as évek második feléig folyamatosan fennállt

A torony és a hajó nyugati végének sarkain lévő rézsútos támpillérek kora gótikus eredetűek. A többi támpillér barokk kori. A templom félkörű szentélye déli és északi oldalán félköríves oldalkápolnák állnak. A hajó négy boltszakaszos, fiókos dongaboltozattal fedett, északi és déli oldalról három-három ablaknyílással. Az ablakok félkörívesek. Két oszlopon és három ívnyíláson nyugszik a fapallóval burkolt karzat, amely a barokk átépítés után készült. Toronysisakja egyszerű, barokk, törtvonalú fazsindellyel fedett. Barokk stílusú, kettős kereszt díszíti.

A szentély előtt van a lejárát az egykori kriptába, amely jelenleg kőtár. A szentély alatti zárt, boltozott, kb. 10 m² területű lapidáriumban, falazott téglapadkán helyezték el a műemléki helyreállítás során előkerült gótikus és barokk kori faragott köveket. A szentély a hajó teljes szélességében félköríves záródású. Északi oldalán egy barokk ablakkal, déli oldalán egy barokk díszítés nélküli kőkeretes ajtóval, amely a sekrestyébe vezet. A szentély felett barokk stílusú latin kereszt látható. Az egykori erődtemplom ovális kerítőfalának részletei újra rakva láthatók.

A templom a török idők és a Rákóczi-szabadságharc alatt súlyosan megrongálódott. A mai formáját az 1758-ban befejezett felújításkor kapta.

Az 1716-os átépítés során a szentélyt is megnagyobbították, s ekkor egy négyszögletes követ találtak a falazat alapjában. Öt kereszt volt belevésve a négy sarkába és egy a közepébe. A kő belsejében két teljesen ép tyúktojást találtak, valamiféle régi írással. Ez egy ősi áldozatra utaló hagyomány lehetett.

Korábbi berendezéseiből mindössze a szószék élte meg a XXI. századot, melynek építését a XVIII. század végére teszik. A restaurálás idején előbukkant az eredeti festés. Leszedték a felső réteget és egy csodálatos képsor került elő. A hatszög alapzatú szószékkosár füllungosan kiképzett homlokzati mezőit a Jó Pásztor és a négy evangélista (János, Máté, Márk, Lukács) festett, népies alakjai díszítik. A szószék fölött található a baldachinszerű hangvetőt, az úgynevezett szószékkoronát, melynek belső felére, világoskék alapra fehér felhők s a Nap van festve. A Napból egy, szárnyait kiterjesztő galamb száll.

A Plébániatemplomnak valószínűleg a kezdetektől fogva Szent Márton volt a védőszentje, s ezt erősítették meg 1490-ben, majd 1757-ben az újjá szenteléssel. A templom főoltárát Sztrizs István (1874-1922) századfordulós oltárépítő-mester készítette el, amelyet 1905. március 18-án szenteltek fel.

A templom tornyában két harang lakozik. A 200 kg-os nagyobb harang felirata: S. STEPHANE ORA PRO NOBIS! Szent István könyörögj érettünk! Ecclesia Harangművek Rt. Öntött engem: F. W. Rincker által, Budapesten. 1925. A 20 kg-os Lélekharangot Szlezák László harangöntő mester készítette 1929-ben.

Felhasznált irodalom:

1. *Ikvai Nándor szerk.: STUDIA COMITATENSIA XVII.: Régészeti tanulmányok Pest megyéből Szentendre, 1985. (Czeglédy Ilona: Az isaszegi Római Katolikus templom feltárása és műemléki helyreállítása 431-442. o.).*
2. *Jávorka Péter: Gödöllő, a Rákos és a Galga mente Budapest, 1959.*
3. *Kiszlingstein Éva: Az isaszegi „Öregtemplom” történeti és ikonográfiai leírása – szakdolgozat – 1991. (Isaszegi Múzeum Adattára)*
4. *Lapidarium Hungaricum Magyarország Építészeti Törődékeinek Gyűjteménye I. Általános helyzetkép Szerk.: Horler Miklós, OMF, Budapest, 1988. 629.o.*
5. <http://sematizmus.vaciegyszegmegye.hu/plebania.php?id=78;>
6. <http://lexikon.katolikus.hu/I/Isaszeg.html;>
7. <http://www.magyarharangok.hu/harangontok.html>

AZ ISASZEGI RÓMAI KATOLIKUS SZENT ISTVÁN KIRÁLY PLÉBÁNIATEMPLOM

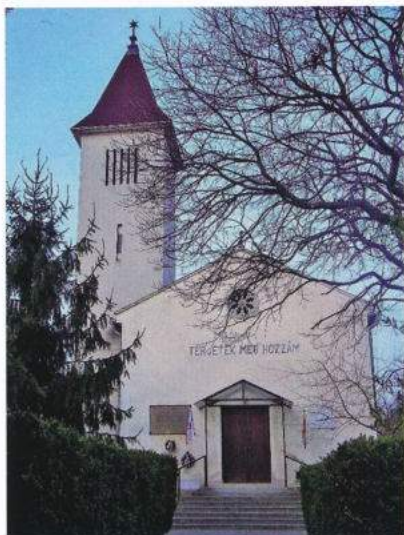
Településünk központjában, a körforgalomnál áll, a római katolikus Szent István király Plébániatemplom. A több mint 800 éves Öregtemplom az 1930-as évekre kicsivé vált a hívek számára. 1937. május 23-án az új templom helyét Sztrízs József plébános megáldotta, majd az első kapavágással a templom építését az isaszegi hívek megkezdték. Az alapkövetési ünnepség 1937. augusztus 22-én volt. 1939-re a templom falazata és tetőzete is elkészült, majd 1944-ben megtartották az első bérmálást. Dr. György Attila plébános idejében, 1974-ben színes ablaküvegekkel gazdagították a templomot.

1978-ban Gulyka József lett a plébános, aki 1982-ben elkészíttette az oltárkép freskóját, mely a templom védőszentjét, Szent István királyt ábrázolja, aki felajánlja a magyar koronát a Szűzanyának. Az oltárkép külön érdekessége, a két mellékkép, amely egyedülálló Magyarországon. Az egyik mellékkép az isaszegi csatára emlékeztető csatakép jelenet, a másik népviseletbe öltözött, imádkozó családot ábrázol. A freskó Takács István festőművész alkotása. 1986. november 18-án helyére emelték a vörösrézrel borított új toronysisakot, 1995-ben pedig közadakozásból elkészült a templom toronyórája is.

A templom tornyában három harang lakozik: a Szent Márton nagyharang, a Szent István középharang és a Szent Kereszt harang (Lélekarhang).

A templom mellett 2000-ben, a Millennium évében, felállításra került Szent István király bronz mellszobra, amely Fésűs Károly péceli szobrászművész alkotása.

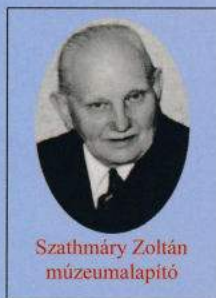

AZ ISASZEGI REFORMÁTUS SZABADSÁGTÖREKVVÉSEK EMLÉKTEPLOMA ÉS EMLÉKTÁBLÁI

Az utolsó fényképen az emléktábla köré az Isaszeg külterületén lévő, Árpád-kori Ákosnyíre falu romjaiból vett kövek kerültek elhelyezésre.

AZ ISASZEGI MÚZEUMBARÁTOK KÖRE ÉS ALAPÍTÓJA

2019-ben ünnepeljük az Isaszegi Múzeumbarátok Köre fennállásának 50 éves jubileumát, és emlékezünk a 30 éve elhunyt alapítójára, Szathmáry Zoltán (1901-1989) helytörténészre és polihisztorra. A szakmáját tekintve hentes és mészáros mester Gödöllőről 1929-ben költözött Isaszegre, ahol azonnal bekapcsolódott a helyi közéletbe. 1948-tól 1952-ig a református egyházközség templomépítő gondnoka lett. Egész életét a helytörténeti és néprajzi értékek, emlékek gyűjtésére tette fel. Kezdeményezésére 1967-ben megnyílt az első múzeum Isaszegen, 1969-ben megalapította az Isaszegi Múzeumbarátok Körét és 1982-ben megvalósult élete nagy álma: felépült a Falumúzeum új épülete is. Honszeretete példamutató volt.

Az 1969. óta tevékenykedő Isaszegi Múzeumbarátok Köre – alapszabálya szerint – összefogja Isaszegen a régészet, a helytörténet és a néprajz iránt érdeklődőket a múzeumi munka segítése, hagyományok ápolása és kutatás végzése céljából.

A Magyarországi Bem József Lengyel Kulturális Egyesülettel kezdetektől való jó együttműködésének eredménye, hogy 1972-ben felavatásra kerültek Josef Wysocki tábornok és a Lengyel Légió emléktáblái az isaszegi községháza és a református templom homlokzatán a lengyel kormány ajándékként, majd közös javaslatukra 1976-ban Wysocki tábornok mellszobra is felállításra került a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében.

A Múzeumbarátok Köre 1981-ben a *Pest megyei Tanács Közművelődési díjában*, majd 1997-ben a Pest megyei Önkormányzat *Pest Megye Múzeumi*ért kitüntetésében részesült. 2007-ben az Önkormányzati és Területfejlesztési miniszter *Kós Károly-díjjal* tüntette ki a „Településvédelem és a településszépítés területén végzett kimagasló tevékenysége elismeréséül”. 2014-ben az Országos Lengyel Önkormányzat „a lengyel kultúra terjesztéséért és a közös történelmi emlékek ápolásáért” *Magyarországi Lengyelekért Díj* adományozásával ismerte el munkásságát.

Szathmáry Zoltán 2001-ben felállított mellszobra a falumúzeum kertjében